

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Björnö, Anna; Saarinen, Taina

Title: Huolipuhetta kielestä vai kielitietoisia ratkaisuja? : kommentti Saarikiven ja Koskisen raporttiin "Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja"

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Björnö, A., & Saarinen, T. (2023). Huolipuhetta kielestä vai kielitietoisia ratkaisuja? : kommentti Saarikiven ja Koskisen raporttiin "Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja". *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2023/huolipuhetta-kielesta-vai-kielitietoisia-ratkaisuja-kommentti-saarikiven-ja-koskisen-raporttiin-monikielista-sivistysta-vai-englanninkielisia-ratkaisuja>

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Huolipuhetta kielestä vai kielitietoisia ratkaisuja? – Kommentti Saarikiven ja Koskisen raporttiin ”Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja”

Huoli suomen kielen asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa on noussut esille säännöllisin väliajoin viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Tyypillisesti tämä tapahtuu eduskuntavaalien alla, ja niin tälläkin kertaa. Tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkonen asetti vuoden 2022 lopulla selvityshenkilö Janne Saarikiven selvittämään suomen ja ruotsin kielen asemaa suomalaisissa yliopistoissa. Selvitykselle annettiin kaiken kaikkiaan hyvin lyhyt aika, noin kolme kuukautta. On selvää, että siinä ajassa ei pysty kovin syvällistä analyysia tekemään. Heinäkuun alussa ilmestyneen raportin sisällölliset ja menetelmälliset ongelmat ovat siis varmaankin osittain aikapaineesta johtuvia. Kun tämän tyyppisillä selvityshenkilöraporteilla on kuitenkin myös poliittista painoarvoa, kommentoimme tässä tekstissä joitakin raportissa esitettyjä väitteitä ja ehdotuksia, joita pidämme ongelmallisina suomalaisen korkeakoulutuksen ja yhteiskunnan kannalta.

Julkaistu 6. syyskuuta 2023 | Kirjoittaneet: Anna Björnö ja Taina Saarinen

Huoli kielestä

Huoli suomen kielestä on osa laajempaa keskustelua globalisaation ja kaikkinaisen kansainvälistymisen vaikutuksista sekä korkeakoulutuksessa että laajemmin yhteiskunnassa. Korkeakoulutuksessa kielellä on hyvin monia erilaisia tarkoituksia. Sitä käytetään niin tiedon arkistointiin, tuottamiseen, levittämiseen, ja kommunikaatioon, kuin myös luovuuteen ja tunteiden ilmaisemiseen, kuten elämässä yleensäkin. Kieltä voidaan ajatella myös sekä yksilön identiteetin että kansallisvaltion tai yhteisön rakennusaineena.

Meidän on kaikkien helppo tunnistaa oma(t) kielimme itsellemme tärkeäksi. Ja tuo kieli tai nuo kielet voivat olla tai olla olematta jonkin kansallisvaltion pääkieli tai virallinen kieli. Myös me kirjoittajat pidämme tärkeänä, että kielen erilaisista rooleista keskustellaan sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Samalla pidämme tärkeänä, että keskustelussa vältetään sellaisia polarisointeja, jotka johtavat yhden kielen (ja sen puhujien) erinomaisuuden, välttämättömyyden tai haitallisuuden osoittamiseen muiden kustannuksella. Suomessa on kaksi kansalliskieliksi kutsuttua pääkieltä eli suomi ja ruotsi. Lisäksi Suomessa puhutaan kotoperäisten vähemmistökielten lisäksi lisääntyneen maahanmuuton seurauksena noin 150 muuta kieltä.

Kun julkisuudessa puhutaan suomen kieleen kohdistuvasta uhasta, esiin nousee erityisesti englannin kieli. Tässä uusnationalistisessa diskurssissa (Saarinen, 2020) suurin osa suomen kieleen kohdistuvasta huolesta perustuu erilaisiin mututuntumiin, koska asiasta ei ikävä kyllä Suomessa ole tehty laajamittaista tutkimusta pariinkymmeneen vuoteen. Viimeksi englannin asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa on laajemmin tutkittu 2000-luvun alkupuolella Jyväskylän ja Helsingin yliopistojen *englanti Suomessa* -huippuyksikössä (ks. Leppänen ym. 2008). Elizabeth Petersonin tuore (2022) artikkeli olisi kuitenkin valottanut viimeisimpiä näkökulmia englannin kieleen Suomessa. Itä-Suomen yliopistossa käynnissä oleva Mikko Laitisen johtama ja Valtioneuvoston kanslian rahoittama *Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla* -hanke ei ikävä kyllä ehtinyt mukaan tarkasteluun. Saarikiven ja Koskisen raportti perustuu siis fragmentaariseen tutkimukseen tai satunnaisiin havaintoihin ja huomioihin, eikä raportin aineistonkeruu ikävä kyllä paikkaa tätä aukkoa tai tuota perusteltua ja perusteellista uutta tietoa aiheesta.

Kuten alussa totesimme, tehtävään annettu lyhyt aika ei mahdollistanut uskottavan tutkimuksen tekemistä aiheesta. Tämä siis antaa edelleen odottaa aikaansa. Pystymme kuitenkin kommentoimaan joitakin väitteitä ja esityksiä sen perusteella, mitä aikaisempi tutkimus kertoo kotimaisten kielten ja englannin suhteesta Suomessa.

Tarkastelemme seuraavassa ensin joitakin kansainväliseen henkilöstöön ja opiskelijoihin liittyviä ongelmallisia näkökulmia, ja kommentoimme lopuksi muutamaa toimenpide-esitystä. Laajempaan analyysiin ei tässä yhteydessä ikävä kyllä ole mahdollisuutta, mutta palaamme siihen myöhemmin.

Kansainvälisten opiskelijoiden ja henkilöstön ongelmallinen käsittely

Saarikiven ja Koskisen raportissa todetaan (s. 35), että *”yhteinen koulutusalue ei voi toimia ilman yhteisiä kielikäytänteitä”*, ja että monikielisyys tai kansallisten kielten valinta edellyttää *”tietoista kielellistä ohjausta esittämällä mm. kielitaitovaatimuksia, tarjoamalla kielikoulutusta, luomalla kansalliskielisiä ja monikielisiä kieliympäristöjä ja palkitsemalla eri tavoin kansalliskielten käytöstä tai monikielisistä toimintatavoista”* (s. 35-36).

Ajatus siitä, että meidän on keskusteltava kieliperiaatteista tukeaksemme kielten ja kielikäytäntöjen arvostusta, on hieno. Nykyinen kestävän tuen puute kansallisten kielten opiskelijoille ei kuitenkaan ole sattumaa, vaan sitä selittää institutionaalisen ymmärryksen puute sekä tietämättömyys kansainvälisten opiskelijoiden ja tutkijoiden nykytilanteesta. Kielten oppimista tukevien institutionaalisten käytäntöjen luominen, opitun kielen soveltaminen työpaikalla ja oikeudenmukaisten ja reilujen käytäntöjen neuvottelemine kaikille edellyttää syvempää ymmärrystä.

Saarikiven ja Koskisen raportti kuitenkin kärsii samasta ongelmasta: vaikka yksi sen keskeisistä huolenaiheista on ulkomaalaisten kielitaito ja -vaatimukset, raportista ei löydy sellaista analyysiä, joka auttaisi ymmärtämään heidän haasteitaan yliopistossa. Kyselyn menetelmällistä antia on vaikeaa käsillä olevan tekstin perusteella arvioida, mutta näyttää siltä, että englanninkieliseen kyselyyn oli vähän vastaajia, eikä kansainvälistä tutkija-, opettaja- tai opiskelijajoukkoa ole haastateltu. Sen sijaan fokusryhmähaastattelussa suomalaisilta kollegoilta on kysytty heidän käsityksiään kansainvälisistä kollegoista. Onko mielekästä puhua kansallisten kielten opiskeluvaatimuksista, jos emme ymmärrä niihin liittyviä oppimismahdollisuuksia ja työympäristöjä? Entä onko eettistä rajata raportissa esitetty käsitys suomen kielestä äidinkielisten puhujien tarpeisiin ja jättää tietoisesti ulos toisen ja/tai vieraan kielen puhujat?

Tämä tapa puhua suomen kielen oppijoista edustaa klassista "poissaolon" ja "hiljaisuuden" diskurssia (Schröter & Taylor, 2018; Blommaert, 2005), kun tiettyjä ääniä yhteiskunnassa ei pidetä tärkeinä, eikä niillä tuotettua tietoa oleellisena. Tässä tapauksessa ulkomaisten tutkijoiden ja opiskelijoiden näkökulmia ei pidetä tärkeinä, koska raportissa kielipoliittinen keskustelu näyttäytyy kansallisten kielten suojelualueena näiden kielten äidinkielisille puhujille. Raportissa nostetaan etusijalle kansainvälisiin opiskelijoihin ja tutkijoihin kohdistettavat vaatimukset ja vain satunnaisesti tuki, kuten kielikurssit. Kansallisten kielten puhujista puhuttaessa keskitytään heidän kokemaansa epämukavuuden tunteeseen (esim. p. 90, 109), kun heidän on vaihdettava englannin kieleen voidakseen vuorovaikuttaa uusien tulokkaiden kanssa.

Raportin kirjoittajat katsovat, että tämä ongelma voitaisiin ratkaista kansalliskielten näkyvyyden lisäämisellä sekä kansainväliseen henkilöstöön ja opiskelijoihin kohdistetuilla kasvavilla vaatimuksilla. Kansainväliset opiskelijat ja tutkija-opettajat ovat kuitenkin tietoisia kansallisten kielten oppimisen tarpeesta, ja he kohtaavat päivittäin lukuisia vaikeuksia näiden taitojen puutteen vuoksi. Usein heiltä puuttuvat mahdollisuudet oppia, harjoitella säännöllisesti, sekä soveltaa näitä taitoja ja hyötyä niistä. Keskustelu kampuskylltien englanninkielisistä teksteistä ei tuota hedelmällistä kasvualustaa uuden kielenoppijan taitojen kehittymiselle. Ja usein nuo englanninkieliset kyltit ja ohjeet ovat ainoa tapa saada tietoa uudessa ympäristössä. Kaiken informaation saatavuus vain suomeksi ja ruotsiksi ei motivoi oppimaan eikä paranna kielitaitoa. Monikielisyyden tukemiseen on monenlaisia tapoja. Huolellinen suojautuminen kaikilta englanninkielisiltä teksteiltä ympäristössä ei kuitenkaan ole sellainen ratkaisu.

Käsitys kielestä ja kielitaidosta

Raportissa oletetaan myös, että kansainvälisten opiskelijoiden kanssa ei ole hyödyllistä kommunikoida englanniksi, koska he ovat keskimäärin vähemmän taitavia englannin kielen puhujia (p. 37). Raportissa tämän väitteen tukena käytetty EPI-indeksi (<https://www.ef.com/wwen/epi/>) ei ole vakavasti otettava kielitaidon arvioinnin väline. Se kärsii muun muassa itsevalinnan harhasta. Seuraavanlaiseen yleistykseen ei myöskään voida perustaa opiskelijoiden kielitaidosta vedettäviä johtopäätöksiä:

“ainakin eräät suomalaiset yliopistonopettajat kokivat monien kansainvälisten opiskelijoiden englannin kielen taidot samoissa ohjelmissa opiskelevia suomalaisia heikommiksi” (p. 37)

Raportin muissa osissa väitetään, että suomalaisopiskelijoilla on vaikeuksia maisteriopinnoissaan kielitaidon puutteen vuoksi (p. 56, 59). Mihin tämä perustuu, ja miten tämä täsmentää tietoa kansainvälisistä opiskelijoista, joilla on "keskimäärin" heikompi englannin taito kuin paikallisilla opiskelijoilla? Kansainvälisistä opiskelijoista ja heidän integroitumisestaan pitäisi saada luotettavaa tietoa, jossa voidaan ottaa huomioon myös tiedon vinoutumat ja valikoituminen. Kaikkien opiskelijoiden tasa-arvoisen kohtelun tulisi olla tärkeä lähtökohta tällaiselle raportille.

Ihmiset opiskelevat eri kielillä, ja tämä on hienoa. Englanninkielisiä opintoja ei ole tarkoitettu vain englantia ensikielenään puhuville, eikä muidenkaan puhuman englannin pitäisi noudattaa "äidinkielistä" standardeja. Tällaista näkökulmaa on kritisoitu nykytutkimuksessa (Kuteeva, 2014). Jos kansainväliset opiskelijat nähdään vain heidän kielitaito- tai opiskelutaitopuutteidensa kautta niin tällainen institutionaalinen "puutediskurssi" ei edistä heidän oppimistaan (esim. Medvedeva, 2018, 45-53). Selvityksessä tehdyn kyselyn perusteella voidaan arvella, että monet opiskelijat näkevät kansainväliset ja paikalliset opiskelijat kahtena erillisenä kuplana. Tätä olisi hyvä analysoida edelleen, mutta siten, että kansainvälisiä opiskelijoita ei nähdä lähtökohtaisesti ongelmana.

Jos opiskelijoita kohdellaan tasapuolisesti, voidaan olettaa, että kielitaito paranee, mikäli oppimiseen voi käyttää aikaa. Edistyminen kuitenkin vaatii kielen käyttämisen mahdollisuuksia ja institutionaalista tukea. Ja vaikka kansainväliset opiskelijat tai henkilöstö oppisivatkin suomea 1-2 vuoden aikana, niin on epärealistista että tämän ajan jälkeen he pystyisivät opiskelemaan suomeksi. Tällä aikataululla suomi ei korvaisi englantia työskentely- tai opiskelukielenä.

On myös kapeanäköistä väittää, että Suomeen työllistyvät opiskelijat, kotimaiset tai kansainväliset, tarvitsisivat enimmäkseen tai pelkästään kansallisia kieliä. Yliopistossa tyypillisesti opiskeltavat ammatit edellyttävät laajempaa kielitaitoa: kansallisia kieliä, englantia, ja erilaisia vähemmistökieliä.

Joka tapauksessa kansainvälisten opiskelijoiden tie menestykseen voi olla pidempi kuin kansallisia kieliä puhuvien, koska he yleensä aloittavat suomen kielen opinnot alusta. Useimmat työnantajat todellakin vaativat kotimaisten kielten osaamista, minkä kansainväliset opiskelijat hyvin ymmärtävät. Tämän toteutumiseksi on parannettava oppimismahdollisuuksia ja kehitettävä kielitietoisuutta. Suomen (ja englannin, ja muiden kielten) oppijan kieli on hyväksyttävä työpaikoilla.

Syrjivät politiikkasuositukset

Raportissa esitetään luonnollisesti myös politiikkasuosituksia. Osa näistä on mielekkäitä ja toivottavia, kuten työajan osoittaminen kansainvälisen henkilöstön kieliopintoihin, monikielisen ja kielitietoisuuden opetuksen kehittäminen, sekä muiden maailmankielten kuin englannin opettamisen lisääminen. Osa ehdotuksista on kuitenkin vaikeaselkoisia (mitä tarkoittaa ”valtionavustuksen” poistaminen oikeuskanslerin päätöksiä noudattamattomilta oppilaitoksilta?), hankalasti toteutettavia (yliopiston velvoittaminen alumnien kielitaidon tukemiseen on käytännössä mahdotonta), epäselviä (ehdotus toisen vastuuhenkilön hankkimisesta vastaanottamaan muulla kuin kansalliskielellä järjestettävien opintojen opintosuorituksia sisältää oletuksen, että muulla kuin kansalliskielellä opettava ei voi ottaa vastaan kansalliskielisiä suorituksia) tai suorastaan haitallisia ja epätasa-arvoisia. Kommentoimme tässä lopuksi muutamaa viimeksi mainittua.

Ehdotus 4 d) *alennukset lukukausimaksuihin niille kansainvälisille opiskelijoille, jotka hankkivat kansalliskielen taidon* asettaa monella tavalla kansainväliset opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan. Pääsy kotimaisten kielten opintoja suorittamaan on jo lähtökohtaisesti vaikeaa (Saarinen ym., 2016), ja mahdollisuus osallistua maksullisille kursseille suosii maksukykyisiä opiskelijoita.

Ehdotus 5 a) *Yliopistoissa painopiste sellaista kansainvälisten opiskelijoiden valintaan, joilla on jo jonkin verran suomen tai ruotsin kielen taitoa* suosii edellisen ehdotuksen tapaan opiskelijoita, joilla on mahdollisuus oppia kieltä etukäteen. Lisäksi etukäteen opitun kielitaidon osoittaminen loisi hakua edeltävän kielitaidon osoittamistarpeen, joka entisestään monimutkaistaisi suomalaisiin yliopistoihin hakeutumista. Etenkin jatkoehdotus kansainvälisten opiskelijoiden rekrytoinnista jo lukiovaiheessa tarkoittaa monenlaisen tuen tarvetta. Kaikkiaan suomen kielen taito ennen opintojen alkua painottaisi opiskelijavalintaa jo Suomessa olevista.

Ehdotus 8 b) sisältää esimerkin, jossa *yhden ihmisen ei pidä antaa englanninkielistä kokonaisopetustilanteita tai hallinnollisia kokouksia*. Ehdotukseen aiempaan sisällytetty ajatus monikielisistä käytänteistä ja neuvottelusta on hyvä, mutta tällaisenaan esitettynä ehdotus sisältää – jälleen – ajatuksen kansainvälisestä henkilöstöstä ongelmana sen sijaan, että siinä painotettaisiin vaikkapa monikielistä tukea monikielisissä tilanteissa. Yksittäisenä toiseuttavana ja uhkakuvanomaisena muotoiluna ajatus yhdestä ihmisestä tilanteen englanninkielistäjänä on toivottavasti vain kiireestä johtuva lapsus – tilannetta ”englanninkielistävät” todennäköisesti monet muutkin tekijät kuin yksi yksittäinen englanninpuhuja.

Lopuksi

Moderni yliopisto on monikielinen tila, joka koostuu useista kielistä, joita ei aina voi siististi erottaa toisistaan. Kieli on mukautuvaa – se muuttuu ja mukautuu kommunikatiiviseen tilanteeseen. Raportissa lainattu Philippe van Parijs on filosofi-taloustieteilijä, jonka kielijulkaisuja on laajasti kritisoitu yksipuolisesta ja mekanistisesta kielinäkemystä (esim. Wright, 2015). Yliopiston toimiminen vain tai enimmäkseen kansallisilla kielillä tarkoittaisi joustavien monikielisten kielikäytänteiden ja sen mukana monikielisten ihmisten keinotekoista siivoamista pois tilasta.

Ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden kansallisten kielten oppimistavoitteessa ei itsessään ole vikaa. Vaatimusten lisääminen ei kuitenkaan ole ensisijainen ratkaisu nykyisenlaisten niukkojen resurssien ja tuen kontekstissa. Vaatimusten lisääminen on myös epäreilua, jos se kohdistuu vain muunkielisiin. Monikielisten käytänteiden luominen, vaatiminen ja tukeminen on meidän kaikkien vastuulla. Kun uudet tulokkaat oppivat ja käyttävät kieltä, he eivät katoa ja sulaudu "syntyperäisten puhujien" joukkoon, vaan kohtaavat edelleen haasteita ja tarvitsevat akateemisen yhteisön kielitietoisuutta. Emme ole homogeeninen ensikielisten suomenpuhujien yhteiskunta. Olemme erilaisia, ja se voisi toimia näin kaikkien eduksi.

Anna Björnö on Tampereen yliopistossa työskentelevä postdoc-tutkija, joka tutkii kieliä akateemisessa ympäristössä, ja erityisesti neuvottelemista arvoista, vallasta ja käytänteistä.

Taina Saarinen on Koulutuksen tutkimuslaitoksen johtaja ja tutkimusprofessori, joka on tutkinut suomalaisen korkeakoulutuksen kieli-ideologioita ja kielipoliittista historiaa.

Lähteet

Blommaert, J. (2005). *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kuteeva, M. (2014). The parallel language use of Swedish and English: The question of 'nativeness' in university policies and practices. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35(4), 332–344. doi:10.1080/01434632.2013.874432

Medvedeva, A. (2018). *University Internationalisation and International Master's Programs*, Helsingin Yliopisto, Kasvatustieteellinen Tiedekunta. Available online: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4322-8> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4322-8>)

Peterson, E. (2022). Views on “Good English” and “Nordic Exceptionalism” in Finland. *Frontiers in Communication*. 7, 803922. Available online:

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2022.803922/full#h5>
(<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcomm.2022.803922/full#h5>)

Saarikivi, J., & Koskinen, J. (2023). *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?: Selvitys yliopistojen kielivalinnoista*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3>)

Saarinen, T. (2020). *Higher Education, Language and New Nationalism in Finland : Recycled Histories*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-60902-3> (<https://doi.org/10.1007/978-3-030-60902-3>)

Saarinen, T., Vaarala, H., Haapakangas, E.-L., & Kyckling, E. (2016). *Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille*. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6632-4> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6632-4>)

Schröter, M. & Taylor, C. (2018). Introduction. In: Schröter, M., Taylor, C. (Eds.), *Exploring Silence and Absence in Discourse. Postdisciplinary Studies in Discourse*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64580-3_1 (https://doi.org/10.1007/978-3-319-64580-3_1)

Wright, S. (2015). What is language? A response to Philippe van Parijs., *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 18:2, 113 –130, DOI: [10.1080/13698230.2015.1023628](https://doi.org/10.1080/13698230.2015.1023628) (<https://doi.org/10.1080/13698230.2015.1023628>)

Artikkeliin viittaaminen

Björnö, A. & Saarinen, T. (2023). Huolipuhetta kielestä vai kielitietoisia ratkaisuja? – Kommentti Saarikiven ja Koskisen raporttiin ”Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja”. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(4). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2023/huolipuhetta-kielesta-vai-kielitietoisia-ratkaisuja-kommentti-saarikiven-ja-koskisen-raporttiin-monikielista-sivistysta-vai-englanninkielisia-ratkaisuja> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2023/huolipuhetta-kielesta-vai-kielitietoisia-ratkaisuja-kommentti-saarikiven-ja-koskisen-raporttiin-monikielista-sivistysta-vai-englanninkielisia-ratkaisuja>)